

Gadamer'in Umudu*

Jean Grondin*

Çeviren: Servet Gündoğdu**

Beni bugün bilhassa endişelendiren husus, gençlerin iyimserlikten ve umut için kayıtsız şartsız bir imkândan yoksun, çok az güven içinde yetişmeleridir. (Gadamer, *Hermeneutische Entwurfe* 6)

Hayatının sonuna yaklaşırken Hans-Georg Gadamer bir tür medya yıldızı haline gelmişti. Bütün ömrünü meşhur hocası Martin Heidegger'in gölgesinde sürdürdükten sonra, ihtiyarlığında, kendi isteğinin dışında gelişmiş olsa da başına gelen şöhretin tadını çıkardı. -Oldukça popüler *Bild Zeitung* ve haftalık resimli *Der Stern* dâhil- çeşitli medya ve gazetelerden gelen Harry Potter'dan 11 Eylül'e, oradan Tanrı'ya her konudan sorunun yöneltildiği çok sayıda söyleşi talebini kabul etti. Gadamer bu durumdan oldukça memnun görünse de önemli kısımları adına ifadelerini çarpıtmaya meyilli gazeteciler nedeniyle yakın çevresi için bu basit bir endişe kaynağı

---

* Jean Grondin, "Gadamer's Hope", *Renascence*, Trans. John Pustejovsky, Vol. 56, Issue 4, Summer 2004, p. 287-292.

** Makale, yazarın izniyle Türkçeye çevrilmiştir. (ç.n.)

Université de Montréal, Département de philosophie, Faculty Member.

*** Samsun Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi.

servet.gundogdu@samsun.edu.tr

Çevirinin gönderim tarihi: 08.04.2019. Çevirinin kabul tarihi: 21.06.2019.

değildi. Fakat onun babacan tavırla gösterdiği açıklık, eşsiz aurasına çok daha fazla katkıda bulundu.

Bu söyleşilerin itibarını düşürmek çok zor olmayacaktır. Fakat, kendisi için bir sohbet fırsatı olan bu söyleşilerde Gadamer'in en samimi felsefi kanaatlerini açığa vurduğuna inanıyorum. Bu yıllar süresince “Kelime'den Kavram'a” başlıklı bir kitap projesine girişmeyi çok isteyip de başaramadığını hatırlıyorum. İhtiyar kişiliği yazmada tamamen başarısızken sohbette oldukça mahirdi ve soruların meydan okuyuculuğuna mutlulukla ve yüksek konsantrasyonla karşılık veriyordu. Onun felsefesinin ne ölçüde bir sohbet felsefesi olduğu iyi bilinmektedir. Dolayısıyla, konuştuğu kişilerin ilgi ve ön-kabulleri ne kadar çeşitli olursa olsun, onun gerçek sohbetlerinde bu felsefeyi aramak belki de büyük bir adım değildir (ayrıca aslında bu, Platon diyaloglarının da bir vasfı).

Ve Gadamer'in geç felsefesi, bu sohbetlerde sürekli ifadesini bulduğu gibi, hiç şüphesiz bir umut felsefesidir. Ölümünden sadece birkaç hafta önce, 11 Şubat 2002'de hemen hemen bütün günlük ve yerel gazeteler onunla 102. doğum günü münasebetiyle, son yıllarında onda leitmotif halini almış bir anlayışın üzerinde durduğu bir söyleşi gerçekleştirdiler: “İnsan umutsuz yaşayamaz; bu, kendimi sınırlandırmaksızın savunmayı memnuniyetle sürdüreceğim tek meseledir.” Anlaşılabilir biçimde bu husus gazetelere manşet oldu: “Umut İlkesi. Hans-Georg Gadamer 102 yaşında.”¹ Halkın nazarında Gadamer -aslında onun da kendisini gördüğü gibi- “umut ilkesi”nin sözcüsü haline gelmişti.

Bu ilk bakışta şaşırtıcı görünebilir. “Umut ilkesi” için zihinlere söz gelimi, (1948-49 yıllarında Leipzig'te Gadamer'in yerine gelen) Ernst Bloch veya Tübingen teoloğu Jurgen Moltmann gibi yazarların gelmesi çok daha muhtemeldir. Fakat Habermas'ın bir zamanlar gerici “muhafazakarlık”la itham ettiği Gadamer? Ve neden Gadamer'in fasılasız savunmayı sürdürmeye hazırlandığı “tek önerme” bu oldu? Söz gelimi: “Anlaşılabilen varlık dildir.” (*Hakikat ve Yöntem*'in “sonuç” kısmında belirtilen, s.297)¹ gibi Gadamer'i daha

---

¹ Kitaptan yapılan alıntıların tümü bu çeviriye aittir: Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan (çev.), C. II, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009.

çok temsil eden başka önermelerin akıllara gelmesi çok daha yüksek ihtimaldir. “Aslında tarih bize ait değil; tersine biz tarihe aitz.” (başyapıtının ikinci bölümünün temel tezi, *Hakikat ve Yöntem*, s.20). “Bu ifade aslında hermenötik *Urphänomen*’dir: bir soruya cevap olarak anlaşılabilen hiçbir iddia mümkün değildir.”² Veya daha sonraları sıklıkla ifade ettiği “Hermenötüğün ruhu ötekinin haklı olabileceği gerçeğinde yatar.”² Fakat *Gesammelte Werke* veya *Hakikat ve Yöntem* okurlarının aklına “İnsanlar umutsuz yaşayamaz” sözü en belirleyici önerme olarak gelmeyecektir. Aslına bakılırsa Gadamer’in 1960 tarihli magnum opus’unda umuttan hemen hemen hiç söz edilmez. Bilakis, eserin, bilincin geçmiş ve tarih tarafından belirlenmesi üzerinde çok daha ısrarla durduğu bilinir. Bu hususta, Gadamer’in, felsefesinde varlığın geleceğine veya bir “yeni başlangıç” imkânına daha büyük önemde yer verdiği bilinen hocasıyla kendisi arasında bir farkı belirtmeyi istemesi özellikle önemlidir.³

Üstelik Gadamer, nadiren, umut hakkında dar bir “dini” anlamda, Hristiyan geleneğinde, Corinthians 1’de (13:1-5)⁴ sevgi ve imanla birlikte üç büyük “teolojik erdem”den (*virtutes theologicae*) biri olarak anıldığı şekliyle söz eder. Bildiğim kadarıyla bu dini-Hristiyan çerçeve Gadamer’e yabancıydı.

Umutla ilgili en önemli ilham kaynağı daha ziyade Grek trajedi yazarı Aeschylus’un Prometheus’undan gelmekteydi. Bilindiği gibi Grek mitolojisinde insanlara özgürleşmeleri için ateşi ve sanatları getiren Prometheus’tu. Aeschylus’a göre (Gadamer’in okumasıyla), Prometheus insanlar için çok daha esaslı bir şey yaptı: O, kendi ölüm saatlerinin bilgisini onlardan alıp uzaklaştırdı. Aeschylus’un tasvir ettiği gibi, Prometheus özgürleştirmeden evvel insanlar, mağaralarına gömülü ve kaçınılmaz sonlarını bekleyen larvalar gibi sefil bir hayat sürmekteydiler. Hiçbir umutları yoktu. Sonra Prometheus geldi ve ölümün ne zaman geleceği bilgisini yok etti. Ve böylece insanlar mağaralarından çıkmaya, evler ve yollar inşa etmeye, şehirler kurmaya, sanat ve bilim üretmeye başladılar. Aynen öyle, çünkü şimdi onların umutları ve bir gelecekleri vardı. Grekçe’de bu umut ελπίς

---

² Kitaptan yapılan alıntı bu çeviriye aittir. “Hermeneutik Problemin Evrenselliği”, *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, Hüsamettin Arslan (çev.), İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002, s.61-72.

(elpis) olarak adlandırılır. Bu, yine de ahirete⁵ dair bir umuda değil, tersine, basitçe cesarete, hayata olan inanca, işe güce koyulmamıza ve inisiyatif almamıza imkân veren hayata olan güvene işaret eder. Biz umutla yaşayan varlıklar olduğumuz için kendimizi geleceğe yansıtırız. Lakin Aeschylus'tan öğrendiğimize göre bu umut, faniliğimizin kesin bir unutuluşunu varsayar. İnsanların yaşayabilmek için faniliklerini unutmamaları gerekli midir? Bu hususta Gadamer, ölümden kaçmayı sahih-olmamaklığın (*Uneigentlichkeit*) bir formu olarak karakterize etmeye eğilimli olan ve bunu kişinin kendi faniliğiyle metanetli bir yüzleşmesiyle karşılaştıran hocası Heidegger'den yine ayrışır. Gadamer için bu belki de fazlaca soyut, fazlaca suni, hatta gayri insaniydi. Unutma, onun için, çok daha asli ve çok daha doğaldı.

Gadamer, Prometheus'un "umut"unu, gelecekteki umudunu, hayata olan inancını, içinde bir yer değiştirme olgusundan başka bir şey gördüğünden önemli buldu.⁶ Onun için, bu tarz bir umut *conditio humana*'nın ve —Heidegger'in öğrettiği gibi— anlamanın yansıtma vasfına sahip olması nedeniyle anlama kabiliyetimizin temelidir. Anlama daima geleceğe yöneliktir, bir kimsenin bir parçayı kendisi asla objektif olarak verili olmayan, fakat yine de anlama ufkumuzu oluşturan bütüne yönelik bir bakışla anlaması örneğinde olduğu gibi. Dolayısıyla o, bizim idrakimizin, esasında hayatımızın aradığı anlamla birliktedir. O öncelikle onsuz insan hayatının tamam bula-madığı bir istikamet duygusu, bir anlam olarak umuttur.⁷

Daha yakından bakıldığında, bu anlamda bir umudun ilk başta görüldüğü kadar *Hakikat ve Yöntem*'in ruhuna yabancı olmadığı açıkça ortaya çıkıyor. Bu eserin temel kaygısı, bilimsel yöntemin alanını aşan bir hakikat tecrübesini ayırt etmektir. Yöntemsel hakikate saygı duyulmalıdır, lakin planlar yapan ve umut eden varlıklar olarak bizim için bu, tek hakikat değildir. Her hakikat kanıtlanamaz, kontrol edilemez ve ölçülemez. Ayrıca, belki de (bilimsel hakikatteki umut bile ona dayandığından) daha temel olan, hepimizin yüklen-diği bir yaşam hakikati var. *Hakikat ve Yöntem*'in sanat, tarih ve dile referansta bulunarak zihinlere taşımaya amaçladığı hakikat budur. Burada, Gadamer ölçme, doğrulama ve nesnelleştirmeye ilgisi olmayan bir hakikatin bizle uyumlu olduğunu açıkladı. *Hakikat ve*

Yöntem bu hakikatin bilimsel yöntemin sınırlarını aştığını saptadı ve “ne tür bir bilgi ve ne tür bir hakikat?” sorusunu sordu.

Bugün geriye dönüp bakıldığında, bu hakikatin bir umudun hakikati olduğu söylenebilir. Zira bu, ürettikleri anlam tecrübesi umut ve ufukların genişlemesi konusu olduğundan sanat, tarih ve dil için eşit derecede doğrudur. Dünyayı temelde olduğu gibi gösteren, dünyayı temsil eden, bu bağlamda varlığı çoğaltan her sanat eseri, bir tür kehanet, *promesse de bonheur*’dür: O, bana kendimi içerisine yansıtılabileceğim bir dünya açar (Paul Ricoeur⁸). Kim bu tecrübeyi bilimsel olarak nesnelleştirmek ister? Bu, köklü bir cevap bekleyen taleptir, yaşamıma şekil verebilen ve onu değiştirebilen bir talep. Gadamer Rilke’den hareketle (Don Giovanni’yi de unutmadan!) her sanat eserinin bize meydan okuduğunu söyler: Hayatını değiştirmek zorundasın! Bu muammadır, mucizedir, sanat hakikatidir. Olası bir vaat gibi yaşam umuduna, dünya tecrübesini değerli bilen ve kucaklayan dayanıklı, kalıcı bir form verir.

Bu, başka hiçbir yerde, insanlığın büyük hafızası ve öğretmeni tarih için olduğundan daha doğru olmaz. Bize insanların hiçbir sistemli bilimin gösteremediği şekilde ne olduğunu, yetersiz oldukları şeyi gerçekte yapabildiklerini öğreten tarih. Hegel, dünya tarihinin özgürlük bilincindeki ilerlemeyi gözlerimizin önüne taşıdığını söyler.⁹ Fakat bu aynı tarih, aynı zamanda insanlığın geri getirilemez ve hafızada kaybedilmiş umutlarının da tarihidir. Bu umutla, tarihi, insanın ve insanlığın geleceğindeki bir umutla olabildiğince belirsiz bir şekilde araştırıyoruz. Tüm anlam idealarımızın özünde yatan şey şayet umut değilse, şu ya da bu zaman ve mekânın insanlarını harekete geçiren şey nedir?

Aynısı, benzer şekilde dil için de doğrudur. Görüşünü açıkça tasdik eden Habermas’tan çok önce Gadamer dilin mutabakata dayalı olduğunu bildirir. O, basitçe düşüncenin bir “enstrüman”ı değildir (Gadamer’in şüpheyle gösterdiği bir nosyon), tam tersine bizim [ortak-] ve şahsi-anlama kabiliyetimizin temel unsurudur. Elbette bu umut kuvvetle muhtemel “sadece” bir umuttur, ancak, onsuz bir dilin olmadığı bir umut. Ve bu umut aynı zamanda dünyanın kelimedede mevcut umududur. Dünyanın kelimedeki bu mevcudiyeti insan olmak için oldukça kadim, oldukça temeldir, bu durum hesa-

ba katılmaksızın dilin kendisini soruşturmak imkânsızdır. O, daima anlaşılabilir olan şeyin ufuklarını belirlemiştir. Her açıklama, her anlama eylemi buna, “dilini ışığı”na dayanmaktadır.

Böylece orada yalnızca, bir şeylere hükmederek ve denetim uygulayarak anlamayı iddia eden yöntem yoluyla elde edilmiş hakikat var olmaz. Ve biz gerçekten neye hükmederiz? Son tahlilde, çok az şeye. Fakat başyapıtının sondan bir önceki cümlesinde Gadamer'in açıkladığı gibi, “yöntem”in sınırları mutlaka hakikatin ve anlayışımızın sınırları değildir (*Hakikat ve Yöntem*, C. II, s.320). Burada ayrıca etkin tarihten (*Wirkungsgeschichte*), diğer deyişle, kelimenin tam manasıyla içinde olduğumuz hali hazırdaki tarihten ve onun tarafından yeşertilen, derinliklerine dalamasak da onsuz yaşayamadığımız umuttan hayat alan bir hakikat vardır. Biz buna daima geç kalırız. Ama bu nedenle, Gadamer tarihselliğin zorunlu olarak kısıtlayıcı olmayan hakikat tecrübesi için bir şart olduğunda ısrarlıdır³ Gadamer için bu Heidegger'in faktisite hermenötiğinin muazzam, ufuk açıcı bir buluşuydu; bu tarihselliğe artık gerek yok veya onun aşılması gereken bir sınır olarak görülmesi de gerekmez. O sadece, tarihselliğimiz ve dilsel olasılıklarımızla hiçbir ilgisi olmayan mutlak bir hakikatin tepe noktasından bir sınır olarak görülebilir. Diotima'nın *Symposium*'da dediği gibi, böyle bir hakikat tamamen kutsal olana tahsis edilebilir. Gadamer bu noktada temelden Platoncudur. Hakikat sadece bir yöntem ve kesinlik meselesi değildir. Hakikat aynı zamanda bizi *par excellence* hermenötik hakikate, umudun hakikatine taşıyan, yetiştiren şeydir de.

³ “Classical and Philosophical Hermeneutics”, *Theory, Culture & Society*, 2006, SAGE, London, Thousand Oaks and New Delhi, Vol. 23(1), p. 40.

Notlar

¹ *Aachener allgemeine Zeitung*'un 11 Şubat 2002 tarihli manşetine atıftır. Bkz. *Rhein-Nec-kar Zeitung*, 11 Şubat 2002: “İnsan umutsuz yaşayamaz.”

² *Über die Verborgenheit der Gesundheit*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993, 109. et passim.

³ Gadamer'in K.O. Apel'e *The Philosophy of Hans-Georg Gadamer*'deki cevabı (The Library of Living Philosophers, vol. 21, ed. L.E. Hahn, Open Court Publ. LaSalle, Illinois, 1997): “Apel düşüncemde onu rahatsız eden şeyi şöyle açıklar, ‘geçmişin gelecek üzerindeki tuhaf önceliği’. Bu beni gerçekten de hayrete düşürüyor. Bilmediğimiz geleceğin geçmiş üzerinde bir öncelik alması mı beklenilmektedir? Etkin tarihi sayesinde bizi kalıcı olarak mü-hürleyen geçmiş değil midir? Eğer biz bu tarihi aydınlatmayı amaçlarsak, bizi belirleyen birtakım önyargıları aşabilir ve bilinçli olarak kendimizi inşa edebiliriz.”

⁴ Thomas Aquinas, *Summa theologiae*, q. 17: “İyimserlik.”

⁵ Bununla birlikte Sokrates'in büyük umudu, bir *elpis megale* olarak ölümünden sonra bir yaşam tasavvurunun resmedildiği Platon'un *Phaidon*'unda (114c) önemli bir meseledir. Bildiğim kadarıyla Gadamer bu diyaloga sık sık değinmesine karşın hiçbir zaman direkt olarak bu pasaja atıfta bulunmamıştır. Bu konuda, diğer deyişle, umudun anlamının yaşa-mın anlamını vermesi hususunda benim şu denememe bakınız: *Du sens de la vie*, Mont-real: Bellarmin, 2003.

⁶ Gadamer'in *bizzat* kendisinin ışık saçtığı bir yaşam olumlaması. Jacques Derrida epey hoş anlatmıştır bunu. Gadamer üzerine yaptığı 23 Mart 2002 tarihli *Frankfurter Allge-meine Zeitung*'taki değerlendirmesine bakınız: “İlk karşılaştığımız 1981'den bu yana (onu zaten öncesinde okumuş olmama ve okumayı asla bırakmamış olmama rağmen, çok kötü ve alelacele olsa da) ondan bana gelen her şey, beni Gadamer'in benimle şahsen ileti-şim kurduğuna inanmaya sevkeden bir huzur hissi verdi. Sanki bir tür sirayet veya felsefi nur sayesinde. Onunla tanıştığıma çok sevinmiştim, konuşmak, gülmek, yürümek, hatta ayağının yere takılması, yemek, içmek, kendi başıma yaptığımdan çok daha fazla iyiydi! Onun hayatla barışık halini kıskanmıştım. Bu ele geçirilemez görünüyordu.

⁷ *Hermeneutische Entwürfe*, 218: “Umut, onsuz yaşam yükünü asla taşıyamayacağımız, yaşam bilincimizin temel bir yapısıdır.”

⁸ Paul Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, Çev. M. Emin Özcan, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s.316 vd.

⁹ Hegel, *Tarih Felsefesi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2006, s.22.